

Дорошенко Тетяна

<https://orcid.org/0000-0002-8751-421X>

Researcher ID JFJ-8766-2023

Scopus Author ID 57203247942

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри мистецьких дисциплін,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: tatjanadoroshenko25@gmail.com

ПОТЕНЦІАЛ ФОРТЕПІАННОГО НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ХУДОЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ З УЧНЯМИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Мета статті: теоретично обґрунтувати потенціал фортепіанного навчання у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва та визначити його роль у формуванні готовності до художньої комунікації з учнями підліткового віку.

Методологія. Теоретичні методи: аналіз, синтез, систематизація й узагальнення наукових джерел з проблем мистецької освіти, художньої комунікації та фортепіанної підготовки; порівняльно-логічний аналіз – для зіставлення підходів учених до тлумачення сутності художньої комунікації; структурно-функціональний метод – з метою визначення компонентів готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до художньої комунікації; педагогічне моделювання – для окреслення педагогічних умов ефективної реалізації потенціалу фортепіанного навчання.

Наукова новизна. Уточнено сутність і структуру готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до художньої комунікації з підлітками; обґрунтовано потенціал фортепіанного навчання у підготовці вчителя музичного мистецтва до художньої комунікації з учнями підліткового віку; визначено педагогічні умови ефективного формування зазначеної готовності.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що фортепіанне навчання є важливим педагогічним ресурсом у підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва до художньої комунікації з підлітками. Його художньо-виконавський, інтерпретаційний та емоційно-комунікативний потенціал сприяє розвитку художнього мислення, емпатійності, здатності до творчого діалогу та педагогічної рефлексії.

Системна реалізація зазначеного потенціалу забезпечує підготовку вчителя нового типу – фахівця, здатного до емоційно насиченої взаємодії з учнями, організації спільного музичного переживання та ефективного використання мистецтва як засобу духовного розвитку особистості підлітка.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням і впровадженням методики формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до художньої комунікації з підлітками у процесі фортепіанного навчання.

Ключові слова. Фортепіанне навчання, художня комунікація, майбутній учитель музичного мистецтва, професійна підготовка, підлітки, художньо-педагогічна взаємодія, музично-виконавська діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Актуальність проблеми зумовлена сучасними трансформаційними процесами в системі освіти України, орієнтованими на реалізацію ідей демократизації, гуманізації та педагогіки партнерства, задекларованих у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», Державному стандарті базової середньої освіти, Концепції Нової української школи. Зазначені нормативно-правові документи актуалізують потребу у підготовці фахівців нового типу – вчителів, здатних до творчої взаємодії, міжособистісного діалогу та художньої комунікації. У мистецькій освіті ці вимоги набувають особливої значущості, оскільки музичне мистецтво за своєю природою є формою емоційно-духовного спілкування, що здійснюється через художні образи, інтонації та смисли.

Особливу увагу в цьому контексті привертає підлітковий вік як складний етап особистісного становлення, що характеризується загостренням емоційних реакцій, пошуком ідентичності, прагненням до самовираження та підвищеною чутливістю до художніх впливів. Ефективна музично-педагогічна взаємодія з підлітками потребує від учителя не лише методичної підготовленості, а й сформованої готовності до художньої комунікації – уміння встановлювати емоційний контакт, інтерпретувати музичні смисли у формі доступного діалогу та створювати ситуації спільного творчого переживання.

У системі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва провідне місце належить фортепіанному навчанню, яке традиційно розглядається як основа музично-виконавської підготовки. Проте його потенціал значно ширший і полягає у розвитку художнього мислення, інтерпретаційної культури, емоційної рефлексії та комунікативної чутливості. Саме тому актуальним є наукове осмислення можливостей фортепіанного навчання як ефективного засобу формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до художньої комунікації з учнями підліткового віку.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. У дидактиці вищої школи проблемам співвідношення понять «культура» і «комунікація», культура спілкування й комунікативна майстерність вчителя присвятили свої роботи І. Зязюн, Л. Крамушенко, І. Кривонос, В. Лабунська, Б. Ломов, А. Макаренко, А. Мудрик, Л. Савенкова, С. Сарновська, І. Сипченко, В. Семиченко, В. Сухомлинський, В. Тернопільська та інші.

Проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва висвітлено у працях вчених А. Зайцевої, Н. Гуральник, А. Козир, Л. Масол, О. Михайличенко, О. Олексюк, В. Орлова, Г. Падалки, О. Ребрової, О. Ростовського, О. Рудницької, В. Федоришина, О. Хижної, В. Шульгіної, О. Щолокової, Д. Юника та ін., які наголошують на необхідності інтеграції виконавської, педагогічної та духовно-культурної складових мистецької освіти, важливості формування культури художньо-педагогічного спілкування.

Предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців стали питання психолого-педагогічних засад фортепіанного навчання як засобу формування художніх компетентностей учнів підліткового віку, зв'язку між фортепіанними навичками та комунікативною компетентністю майбутнього вчителя музичного мистецтва, формування художньої комунікації через фортепіанне виконання, особливості вікового сприйняття музичного мистецтва підлітками та роль фортепіанного навчання в активізації їх мотивів до мистецької діяльності, ролі імпровізації і музично-художнього мислення у формуванні педагогічної комунікації. Отже, як засвідчив аналіз наукових джерел, особлива увага приділялася вченими аналізу фортепіанної діяльності як ефективного інструменту розвитку музично-виражальних, емоційних та комунікативних компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Досліджуючи феномен художньої комунікації, вчені розглядали мистецтво як особливу форму духовного спілкування, що спрямована на передачу смислів, цінностей та емоційних переживань, підкреслюючи, що художня комунікація реалізується через інтерпретацію, співпереживання та діалогічну взаємодію [4].

Фортепіанна підготовка студентів мистецьких спеціальностей представлена у працях М. Вовк, Т. Воробкевич, Н. Гуральник, О. Ляшенко, Т. Рейзенкінд В. Шукайло, де акцент робиться на формуванні виконавської майстерності, художнього мислення та інтерпретаційної культури.

Разом із тим, аналіз джерел свідчить про недостатню розробленість проблеми використання потенціалу фортепіанного навчання у формуванні готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до художньої комунікації з учнями підліткового віку.

Мета статті: теоретично обґрунтувати потенціал фортепіанного навчання у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва та визначити його роль у формуванні готовності до художньої комунікації з учнями підліткового віку.

Методологія. Для реалізації мети дослідження використано теоретичні методи: аналіз, синтез, систематизація й узагальнення наукових джерел з проблем мистецької освіти, художньої комунікації та фортепіанної підготовки; порівняльно-логічний аналіз – для зіставлення підходів учених до тлумачення сутності художньої комунікації; структурно-функціональний метод – з метою визначення компонентів готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до художньої комунікації; педагогічне моделювання – для окреслення педагогічних умов ефективної реалізації потенціалу фортепіанного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музичне мистецтво, як і всі інші види мистецтва, не існує поза межами комунікацій. Як поліфункціональне явище воно має великий вплив на духовний розвиток особистості. Музика має художньо-комунікативну природу, виражає емоції, ідеї та думки, передаючи їх слухачам та дозволяючи людям спілкуватися на емоційному рівні, не використовуючи слова. Таким чином, музика є засобом, за допомогою якого організуються міжособистісні контакти учасників.

У наукових джерелах неодноразово вказується на те, що «комунікативність музики – одна із специфічних її якостей, яка проявляється у здатності створити єдиний настрій, єдине поле, в якому люди мають можливість комунікувати – розуміти один одного, обмінюватися думками, почуттями, ділитися інформацією. Музика виступає концентрованою, художньо оформленою комунікацією, яка проявляється як в самому тексті музичних творів, так і у формах комунікування її суб'єктів [6].

Реалізація в закладах загальної середньої освіти змістової лінії «Комунікація через мистецтво» (освітня галузь «Мистецтво») має сприяти соціалізації учнів через мистецтво, усвідомлення ними свого «Я» (своїх мистецьких досягнень і можливостей) та передбачає «формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти з іншими через мистецтво у середовищі, зокрема у різних культурно-мистецьких заходах, обговореннях тощо, а також формування уявлень про можливість і способи регулювати свій емоційний стан завдяки мистецтву» [3].

Як зазначає Н. Лупак, комунікація через мистецтво, яка забезпечує передачу та усвідомлення найважливіших загальнокультурних цінностей, формування духовних основ особистості, тлумачиться як художня [5, 7].

Художня комунікація розглядається у наукових дослідженнях як специфічний вид міжособистісної взаємодії, що здійснюється засобами мистецтва та ґрунтується на передачі художньо-образної інформації, емоційних смислів і ціннісних орієнтацій.

У музично-педагогічному контексті художня комунікація постає як багаторівневий процес, що охоплює: сприймання музичного твору; емоційно-ціннісне переживання; інтерпретацію художнього змісту; творче відтворення та обговорення музичного образу.

Для вчителя музичного мистецтва художня комунікація є основним професійним механізмом впливу на особистість учня, оскільки саме через неї реалізується виховний, розвивальний та світоглядний потенціал музичного мистецтва.

Художня комунікація у педагогічному вимірі постає як багаторівнева система взаємодії, що поєднує музичний твір, виконавця та слухача в єдиному смисловому просторі. Для вчителя музичного мистецтва вона виявляється у здатності транслювати художній зміст музики у формі емоційно насиченого діалогу, адаптованого до вікових та психологічних особливостей учнів. Художня комунікація має специфічну форму взаємодії її учасників.

Аналіз підходів учених до визначення сутності поняття «художня комунікація» засвідчив наявність схожих трактувань стосовно виокремлення факту взаємодії учасників, без якого не може відбутися спілкування. Одні вчені вказують на взаємодію між художником-творцем і читачем (слухачем, глядачем). Представники мистецтвознавчого напрямку розглядають мистецький твір центральним компонентом художньої комунікації, з яким відбувається взаємодія автора, виконавця та людини, яка сприймає твір. Трактуючи художню комунікацію як складну систему, в яку входять елементи: суспільство, митець, твір мистецтва, реципієнт – вказує на взаємодію твору з конкретною епохою.

Готовність до художньої комунікації розглядаємо як інтегративну професійну якість особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, що виявляється у здатності до усвідомленого, емоційно наповненого та педагогічно доцільного художнього спілкування з учнями.

У структурі цієї готовності доцільно виокремити такі компоненти:

- мотиваційно-ціннісний (інтерес до мистецької діяльності, орієнтація на духовний розвиток учнів);
- емоційно-емпатійний (здатність до співпереживання, емоційної відкритості, художньої чутливості);
- когнітивний (знання з музичної педагогіки, психології підліткового віку, теорії музичної інтерпретації);
- виконавсько-інтерпретаційний (уміння художньо виразного виконання музичних творів);
- комунікативно-рефлексивний (здатність до діалогу, аналізу власної діяльності, педагогічної рефлексії).

Формування зазначеної готовності, її структурних компонентів забезпечується значною мірою саме у процесі фортепіанного навчання, яке займає провідне місце у професійній підготовці вчителя музичного мистецтва, оскільки поєднує у собі виконавську, аналітичну, інтерпретаційну та комунікативну діяльність. Під час роботи над музичним твором студент не лише опановує технічні навички, а й навчається: розкривати художній задум композитора; осмислювати образну драматургію; передавати емоційні стани засобами музичної виразності; вербалізувати музичні смисли. Саме ці процеси становлять основу майбутньої художньої комунікації з підлітками на уроці музичного мистецтва.

Фортепіанна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва – це ключова складова фахової освіти, що формує його художню компетентність, інтерпретаційні вміння та професійне становлення, включаючи розвиток техніки, художнього смаку, вміння працювати з репертуаром сучасних композиторів, а також інтеграцію інструментального навчання з гуманітарними дисциплінами для глибшого розуміння музики та ефективного викладання.

Фортепіанне навчання створює унікальні можливості для формування здатності майбутнього вчителя музичного мистецтва до художньої комунікації з учнями. Робота над музичним твором передбачає постійний діалог студента з авторським задумом, стилем епохи, музичною формою та власними емоційними переживаннями [2]. Такий діалоговий характер навчання сприяє розвитку художнього мислення та комунікативної культури.

Фортепіанна підготовка є одним із головних напрямків фахового становлення майбутнього вчителя музики. Володіння музичним інструментом засвідчує рівень художньої компетентності студента, загальної культурологічної підготовки, розвитку умінь творчої інтерпретації музичних творів. Гра на музичному інструменті вимагає сформованості певних спеціальних навичок, а також прояву особистої ініціативи студента і великої цілеспрямованості у виконанні творчих завдань. Гра на фортепіано синтезує теоретичні знання, які отримують майбутні вчителі під час занять з теорії та історії музики, і надає можливість їх практичного використання та індивідуального осмислення у процесі безпосереднього спілкування з інструментом [1]. Фортепіанне виконавство активізує здатність до інтерпретації, оскільки кожен твір потребує особистісного прочитання. Саме інтерпретаційна діяльність формує уміння передавати художній зміст у доступній і виразній формі – навичку, необхідну у подальшій педагогічній роботі з підлітками.

Важливим аспектом є також ансамблеві та концертмейстерські форми роботи, які розвивають навички музичного діалогу, слухового контролю та співтворчості. У процесі таких видів діяльності студент опановує модель комунікативної взаємодії, що згодом переноситься у шкільну практику.

У процесі фортепіанної підготовки активно формуються такі художньо-комунікативні уміння майбутнього вчителя, як інтонаційно-образне мислення; здатність до художньої інтерпретації; емоційна виразність виконання; імпровізаційна гнучкість; педагогічна артистичність. Завдяки цьому фортепіано стає не лише інструментом відтворення музики, а засобом організації творчого діалогу між учителем і учнями. Особливістю художньої комунікації вчителя музичного мистецтва з підлітками є те, що підлітковий вік характеризується підвищеною емоційною чутливістю, прагненням до самовираження та

потребою у визнанні. Художня комунікація у цей період виконує компенсаторну, підтримувальну та особистісно-розвивальну функції.

Учитель музичного мистецтва, який володіє фортепіано на високому художньому рівні, здатний створювати атмосферу довіри, залучати учнів до спільного музичного переживання, активізувати їх творчу ініціативу, формувати позитивну мотивацію до музичного навчання.

Виявлення сутності художньої взаємодії, її структурних компонентів та ролі фортепіанного навчання у формуванні в майбутніх учителів музичного мистецтва готовності до художньої взаємодії з учнями підліткового віку дозволяє визначити педагогічні умови, які забезпечать ефективність цього процесу:

- орієнтація фортепіанного навчання на педагогічну практику;
- добір репертуару з урахуванням вікової психології підлітків;
- поєднання виконавської та вербально-комунікативної інтерпретації;
- розвиток рефлексії та творчої самостійності студентів;
- інтеграція індивідуальних і групових форм музикування.

Висновки. Отже, фортепіанне навчання є потужним педагогічним ресурсом формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до художньої комунікації з підлітками. Воно забезпечує розвиток виконавської майстерності, емоційної культури, інтерпретаційного мислення та комунікативної компетентності. Системна реалізація художньо-комунікативного потенціалу фортепіанної підготовки сприяє становленню вчителя нового типу – педагога, здатного до творчого діалогу, співпереживання та духовного впливу засобами музичного мистецтва.

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на розроблення методики формування в майбутніх учителів музичного мистецтва готовності до художньої комунікації з учнями підліткового віку у процесі фортепіанного навчання.

References

1. Василенко-Несіна Н., Паньків Л. Жанровий підхід у вивченні українського музичного репертуару в умовах фортепіанної підготовки майбутнього вчителя музики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*. 2010. № 9 (14). С. 21–24. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/a5ba24be-a8e2-4f54-8727-674df0f09e84> (дата звернення: 19.12.2025)
- Vasylenko-Nesina, N., & Pankiv, L. (2010). Zhanrovyy pidkhd u vyvchenni ukrainskoho muzychnoho repertuaru v umovakh fortepiannoї pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky [A Genre Approach in Studying Ukrainian Musical Repertoire in the Context of Pre-service Music Teachers' Piano Training]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 14: Teoriiia i metodyka mystetskoї osvity – Scientific Journal of Dragomanov Ukrainian State University. Series 14: Theory and Methods of Art Education*. 9 (14), 21–24. Retrieved from: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/a5ba24be-a8e2-4f54-8727-674df0f09e84> [in Ukrainian].
2. Гуральник Н. Науково-педагогічна школа піаністів у теорії та практиці музичної освіти і виховання: навч.-метод. посіб. для вищих освітніх закладів. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 276 с.
- Huralnyk, N. (2011). Naukovo-pedahohichna shkola pianistiv u teorii ta praktytsi muzychnoi osvity i vykhovannia: navch.-metod. posib. dlia vyshchychk osvitnikh zakladiv [Scientific and Pedagogical School of Pianists in the Theory and Practice of Musical Education and Upbringing: a teaching and methodological manual for higher educational institutions]. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova. 276. [in Ukrainian].
3. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898. 2020. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 19.12.2025)
- Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State Standard of Basic Secondary Education]. (2020). Postanova KМУ № 898 – Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 898. Retrieved from: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ [in Ukrainian].
4. Зайцева А. Методична система формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2017. 528 с.
- Zaitseva, A. (2017). Metodychna systema formuvannia khudozhno-komunikatyvnoi kultury maibutnoho vchytelia muzyky [The Methodological System of the Pre-service Music Teacher's Artistic and Communicative Culture Formation]. *Doctor's thesis*. Kyiv. 528. [in Ukrainian].
5. Лупак Н. М. Художня комунікація в площині мистецької освіти: теорія, практика, інновації. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 1 (91). С. 6–11. URL: <https://artedu.com.ua/index.php/adm/article/view/150> (дата звернення: 19.12.2025)
- Lupak, N. M. (2019). Khudozhnia komunikatsiia v ploshchyni mystetskoї osvity: teoriia, praktyka, innovatsii [The Artistic Communication in the Field of Art Education: Theory, Practice, Innovations]. *Mystetstvo ta osvita – Art and Education*. 1 (91). 6–11. Retrieved from: <https://artedu.com.ua/index.php/adm/article/view/150> [in Ukrainian].
6. Юряк М. Ю., Качур М. М. Художня комунікація у змісті мистецької освіти школярів. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення своїнтеграційних процесів: зб. тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції*. 14-15 травня 2020. Мукачево: Вид-во МДУ. 2020. С. 274–276.

Yuriak, M. Iu., & Kachur, M. M. (May 14-15, 2020). Khudozhnia komunikatsiia u zmisty mystetskoï osvity shkoliariv [The Artistic Communication in the Content of Schoolchildren's Art Education]. *Suchasni tendentsii rozvytku nauky u osvity v umovakh pohlyblennia yevrointehratsiinykh protsesiv: zb. tez dopovidei za materialamy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Modern Trends in the Development of Science and Education in the Context of Deepening European Integration Processes: the proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. Mukachevo: Vyd-vo MDU. 274–276. [in Ukrainian].

Doroshenko Tetiana

<https://orcid.org/0000-0002-8751-421X>

Researcher ID JFJ-8766-2023

Scopus Author ID 57203247942

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor at the Department of Arts Disciplines,

T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: tatjanadoroshenko25@gmail.com

THE POTENTIAL OF PIANO LESSONS IN TRAINING A MUSICAL ART TEACHER FOR THE ARTISTIC COMMUNICATION WITH ADOLESCENT STUDENTS

The purpose of the article is to theoretically substantiate the potential of piano lessons in the professional training of a pre-service musical art teacher and to determine its role in the formation of the readiness for the artistic communication with adolescent students.

Methodology. Theoretical methods: analysis, synthesis, systematization and generalization of the scientific sources on the problems of art education, artistic communication and piano training; comparative and logical analysis – to compare the scientists' approaches to the interpretation of the essence of artistic communication; the structural and functional method – to determine the components of the pre-service musical art teacher's readiness for the artistic communication; pedagogical modeling – to outline the pedagogical conditions for the effective realization of the potential of piano lessons.

Scientific novelty. The essence and structure of the pre-service musical art teacher's readiness for the artistic communication with adolescents have been clarified; the potential of piano lessons in training a musical art teacher for the artistic communication with adolescent students has been substantiated; the pedagogical conditions for the effective formation of the specified readiness have been determined.

Conclusions. The results of the study testified that piano lessons is an important pedagogical resource in training a pre-service musical art teacher for the artistic communication with adolescents. Its artistic and performing, interpretative, emotional and communicative potential contributes to the development of the artistic thinking, empathy, the ability for the creative dialogue, and pedagogical reflection.

The systematic implementation of this potential ensures the training of a new type of a teacher – the specialist capable to interact with pupils emotionally rich, to organize a joint musical experience, and use art as a means of the spiritual development of the adolescent's personality effectively. The prospects for further research are related to the development and implementation of a methodology for the pre-service musical art teachers' readiness for the artistic communication with adolescents in the process of piano training.

Key words: adolescent, artistic and pedagogical interaction, artistic communication, musical and performing activities, piano lessons, pre-service musical art teacher, professional training.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Олексій Торубара**